

Kronik

april- juni 1995

Illegale tryk

Udstilling i Det kongelige Bibliotek Slotsholmen 25. april - 21. okt. 1995

Mens den tyske besættelse af Danmark 9. april 1940 blev en realitet fra den ene dag til den anden, ændredes pressens forhold ikke med ét slag, men forværredes lidt efter lidt. Udenrigsministeriets Pressebureau havde endda kontrolleret nyhederne af hensyn til vor neutralitet og vor sydlige nabo allerede *før* 9. april.

Mængden af illegale publikationer var i besættelsestidens første år beskeden. Men hvad der begyndte langsomt og småt, endte i en omfattende, frodig og avanceret effektivitet, der hverken af besatte eller besættere kunne overses eller forbigås. - Det er ikke mange danskere, der dengang ikke har haft et illegalt blad i hånden.

Udstillingen fulgte de illegale tryk fra de første spæde flyveblade til de hundreder af organiserede og navngivne bladgrupper og illegale forlags publikationer, spændende fra simple afskrifter i hånden og gennemslag på skrivemaskine til professionelt bogtryk, fra opinionsdannende månedsblade til daglig illegal nyhedstjeneste, der betjente såvel de danske illegale blade som den fri presse i udlandet, fra illegal satire og humor til støttemærkater, strøsedler og plakater.

Til de kendte illegale skrifter hører naturligvis de store landsdækkende blade som *Frit Danmark*, *Land og Folk*, *De frie Danske* og *Morgenbladet*, der var besættelsestidens største illegale dagblad.

Mindre kendt er det sikkert, at der også udkom en illegal løbeseddel i blindskrift eller at der blev præget illegale mønter der blev solgt til støtte for modstandskampen. Illegale bøger har man nok hørt om, men at produktionen var så organiseret, at man arbejdede med trykte prislister og bogagenter og endda dannede et illegalt forlæggerråd med henblik på at fastsætte ensartede salgsbetingelser, og at spørgsmålet

om forfatterhonorar kom på tale her?

Der gemmer sig megen dramatik bag den illegale litteraturs gulnede blade: En dag i september 1944 følte Børge Outze, der havde opbygget det største illegale nyhedsbureau *Information*, at han havde Gestapo så tæt i hælene, at han måtte skrive sit 'testamente'. Det var ikke uden grund, han følte sig trængt. Faktisk blev han taget af Gestapo nøjagtig fem uger senere. - På udstillingen vistes Børge Outzes testamente for første gang.

Udstillingen byggede på Det kongelige Biblioteks samling af illegale publikationer fra besættelsestiden, som er Danmarks største. Den rummer skønsmæssigt 12.000 forskellige tryk, svarende til ca. 80 % af alle kendte. Udstillingen foregav ikke at være repræsentativ på alle områder, men forsøgte at yde stoffets mangfoldighed en vis retfærdighed. Den viste både nogle af de kendteste og berømteste illegale skrifter og nogle af de mindre kendte specialiteter.

Udstillingsredaktør var forfatteren John Fellow Larsen, og ved åbningen talte fhv. minister Frode Jakobsen.

Forhalsmontren

10. - 29. april 1995 vistes en udstilling i anledning af udgivelsen af *Danske Provins-tryk 1482-1830's* bind II. Arrangører: Dr.phil. Erik Dal og bibliotekar Grethe Larsen. *Kvinder i musik* arrangerede 19. juni - 9. juli 1995 en udstilling i anledning af, at fire danske kvinder, Birgitte Alsted, Anne Linnet, Gudrun Lund og Marilyn Mazur blev 'officielt synlige' via materiale fra Musik Information Center (MIC) på dansk og engelsk. I udstillingsperioden arrangerede Kvinder i Musik ligeledes en række koncerter på Det kongelige danske Musikkonservatorium.

Rumænsk boggave til Det kongelige Bibliotek

Udstilling i Det kongelige Bibliotek Amager 3. - 28. april 1995

Historien bag boggaven er følgende:

Under borgerkrigen i Rumænien, som endte med Ceaucescu's og kommunismens fald, udbrød der juleaften 1989 brand i Bukarests Centrale Universitetsbibliotek, hvorved mere end en halv million bøger, inkunabler, manuskripter og arkivalier gik tabt. Ikke alene drejede det sig om Rumæniens nationale kulturarv, men også inter-

nationalt var der tale om uoprettelige tab. Bl.a. brændte Eugène Ionesco's manuskripter.

Branden var den værste bibliotekskatastrofe i verden, målt med kulturelle alen, siden 1945 og derfor vedtog deltagerne i et internationalt møde om "Nationalbibliotekernes Fremtid" i Paris i begyndelsen af 1990 en opfordring til det internationale bibliotekssamfund om at organisere faglig og anden hjælp til de rumænske forskningsbiblioteker.

Umiddelbart derefter rejste en repræsentant for Sverige og Danmark til Rumænien for at undersøge behovet for hjælp. Målsætningen var "at støtte de rumænske biblioteker i deres bestræbelser på at genopbygge samlingerne og at fremme den professionelle udvikling. De enkelte biblioteker skulle tillige støttes med anvendeligt udstyr for at afhjælpe de mest påtrængende behov. Mulighederne for at etablere netværk af kontaktbiblioteker mellem Rumænien og de skandinaviske lande skulle undersøges".

Målsætningen udmøntede sig bl.a. i besøg af rumænske biblioteksfolk i Danmark. Her blev drøftet muligheden for at etablere fælles projekter til fremme af rumænsk biblioteksvæsen.

I slutningen af 1994 svarede Rumænien endnu mere konkret igen med denne boggave, hvoraf udvalgte dele vises i Det kongelige Bibliotek Amager. Gaven består af nyere bøger, fortrinsvis om rumænsk kultur: historie, litteratur, musik; adskillige på engelsk, fransk eller tysk. - Gaven er formidlet af Den rumænske Ambassade i Danmark, som også har arrangeret udstillingen i samarbejde med Det kongelige Bibliotek.

Ved udstillingsåbningen talte Rumæniens ambassadør i Danmark, dr. Ion Diaconu. Udstillingsarrangør var bibliotekar Filip Regnér.

Årets bogarbejde 1994

Udstilling i Det kongelige Bibliotek Amager 9. maj - 10. juni 1995

Årets bogarbejde er overskriften for det udvalg af årets bøger, som foretages af Forening for Boghaandværk. Komiteen, der var ansvarlig for udvalget af bøger fra 1994, bestod af grafikerne Michael Jensen, Carl Vang Petersen, Eli Reimer, Bent Rohde, Torben Skov og Kristin Wiborg, samt som årets udenlandske gæst, professor Håkan Lindström, Sverige.

I forbindelse med udstillingens åbning tildeltes Forening for Boghaandværks *Æres-*

pris forfatteren Vagn Steen, og *Xylograf F. Hendriksen Medaljen*, der gives til en bogproducent, der har ydet særlig indsats ved udgivelsen af flere veludførte bøger, tildeles Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Foreningens *Diplom* for fremragende grafisk indsats blev overrakt direktør Erik Crillesen, Borgens Forlag, grafiker Jens Lorentsen og grafiker Ole Zøfting-Larsen.

Fange-post på Det kongelige Bibliotek

Udstilling i Det kongelige Bibliotek Slotsholmen 4.-6.maj 1995

Allerede under krigen lagde Dansk Røde Kors stor vægt på kontakten mellem fanger og deres pårørende, og familiemedlemmer kunne gennem organisationen sende breve til deres slægtninge. I fangelejrene måtte fangerne kun skrive og modtage ét brev om måneden, og på grund af tyskernes censurstreger skete det ofte, at de eneste læsbare ord var "Kære" og "Med venlig hilsen",

I forbindelse med 50 års dagen for Danmarks befrielse udstillede Dansk Røde Kors, på Det kongelige Bibliotek Slotsholmen, censurede breve fra fangelejrene. Udover brevene udstilledes 225 Røde Kors-frimærker fra hele verden. Det første Røde Kors-mærke blev udgivet i 1889 i Portugal og siden er omkring 4.000 forskellige mærker blevet trykt. Framærkernes motiver giver et indblik i mangfoldigheden af Røde Kors' arbejde verden over gennem tiderne. - En komplet samling Røde Kors-medaljer kunne også studeres.

I anledning af befrielsesjubilæet udgav Dansk Røde Kors et mindeark med 5 af kunstneren Axel Munk-Andersens tegninger fra en kz-lejr. Mindearket blev præsenteret og solgtes fra Det kongelige Bibliotek i udstillingsdagene.

Småstat og stormagt

Mennesker i mødet mellem Danmark og Rusland 1815-1995

Udstilling i Provianthuset på Slotsholmen 31. maj til 28. juli 1995

I samarbejde med de russiske statsarkiver arrangerede Det kongelige Bibliotek og Rigsarkivet en helt ekstraordinær sommerudstilling *Småstat og stormagt. Mennesker i mødet mellem Danmark og Rusland 1815-1995*.

Materiale fra Det kongelige Bibliotek og Rigsarkivet supplerede det russiske materiale på ca. 100 dokumenter, der stammer fra 13 forskellige arkiver, bl.a. Præ-

sidentens arkiv, Komintern-arkivet og det tidligere KGB-arkiv. Meget af materialet har hidtil været utilgængeligt, det er først nu blevet afklassificeret og vist for første gang offentligt på udstillingen. Især var det tankevækkende at læse dokumenterne om kommunisten Arne Munch-Petersen, der forsvandt i Moskva i 1937, og om de danske krigsfanger efter 2. verdenskrig, der tilbragte op til 10 år i sovjetiske fangelejre.

Udstillingen var kronologisk opbygget i fem afsnit.

I det første belystes politiske og dynastiske forbindelser indtil 1917. Fotos, dagblade og breve viste det tætte forhold mellem det danske kongehus og den russiske tsarfamilie, og dokumenter viser den interesse stormagten Rusland havde for Danmark med landets vigtige placering ved indsejlingen til Østersøen.

Mange danske fagfolk rejste i slutningen af forrige århundrede til Rusland, bl.a. dyrlæger, mejerister og officerer. Danske erhvervsinteresser var store i Rusland; af de mest betydelige firmaer kan nævnes "Sibirisk Handelskompagni" og "Det Store Nordiske Telegraf-Selskab". Disse kontakter belystes i det andet afsnit.

Fra tiden frem til 1945 vistes bl.a. dokumenter, der belyste det tætte forhold mellem Komintern og de danske kommunister.

Arne Munch-Petersens breve til Berija og Stalin samt hans dødsattest gav et indblik i hans tragiske historie. Det sidste dokument i sagen er den russiske rigsadvokats rehabiliterings-skrivelse fra 1991.

Der vistes dokumenter om den sovjetiske besættelse af Bornholm. I modsætning til mellemkrigstiden var der efter 1945 mange kontakter mellem Danmark og Sovjetunionen, og der vistes bl.a. notater til Stalin om samhandel med Danmark.

Opgøret med Stalintiden begyndte med Khrustjovs hemmelige tale på partikongressen i 1956, og også i DKP diskuterede man afsløringerne. Der var fremlagt fem referater af samtaler, som DKP's formand Aksel Larsen havde med den sovjetiske ambassadør Slavin om Khrustjovs tale.

Tiden efter 1991 viste blot nogle af de mange kontakter, der nu er mellem Danmark og Rusland. Danskere og russere kan mødes uden for de tidligere stive rammer og på alle niveauer.

Udstillingen i Provianthuset er et af mange resultater af det øgede samarbejde mellem arkivstyrelserne i Danmark og Rusland. Efter kuppet i 1991 blev partiets og KGB's arkiver lagt ind under regeringen. Samtidig bestemte præsident Jeltsin, at disse arkiver og andre statsarkiver skulle gøres tilgængelige efter regler fastsat ved lov, og i 1993 fik Rusland sin første arkivlov.

I 1993 blev der i anledning af 500-året for åbningen af de diplomatiske forbindelser mellem de to lande indgået en arkivsamarbejdsaftale. Siden har danske forskere under Rigsarkivets ledelse registreret "danica" i de russiske arkiver, og der er arrangeret forskerudveksling.

Udstillingen var tilrettelagt af overarkivar Sigurd Rambusch, Rigsarkivet og afdelingsleder Inge-Berete Moltke og assistent Boris Weil, Det kongelige Bibliotek.

Bogen i Danmark 1850-1920

var temaet for Det kongelige Biblioteks femte bogseminar 24. april 1995.

De ialt 53 tilmeldte deltagere blev præsenteret for syv foredrag: Forskningsstipendiat Erik Skyum-Nielsen, Det kongelige Bibliotek, talte om *Bjergtoppe og afsides dale i dansk oversættelseslitteratur i anden halvdel af 1800-tallet*, fhv. overbibliotekar Torben Nielsen foretog et foredrag hed *Gyldendals Bibliothek for Hjemmet - en halvglemmt kulturindsats, De viktorianske og kampfyldte tider*. Bogtrykker Viktor Petersen var titlen på fhv. underdirektør Ruth Andersens indlæg, mens assisterende fagleder fra Danmarks Biblioteksskole, ph.d. Svend Bruhn talte om *Bibliografien i Danmark i anden halvdel af 1800-tallet*.

Efter frokostpausen lagde Poul Steen Larsen, fagleder på Danmarks Biblioteksskole, ud med *Teknologiens indflydelse på illustrationskunsten i 1800-tallet* og arkivar, dr.phil. Erik Nørr, Rigsarkivet, fortalte om *Skolebogen og dens brug på landet i 1800-tallets Danmark*. Bogseminaret afsluttedes af forskningsbibliotekar Hans Kristian Mikkelsen, Det kongelige Bibliotek: *Fagordbøgernes udvikling i Danmark i 1800-tallet. Typologi og kulturhistorie*.

Arrangører var seniorforsker Henrik Horstbøll og forskningschef John T. Lauridsen.

Det kongelige Bibliotek fejrer 50 året for Danmarks befrielse digitalt: Fotografier fra besættelsesårene på Internet.

Den 25. april åbnede udstillingen *Illegale tryk*, og i den forbindelse kunne Det kongelige Bibliotek præsentere de første dele af Den nationale Billedbase med henved 8.000 fotografier fra besættelsesårene 1940-1945 tilgængelige i elektronisk form over Internet.

De 8.000 fotografier, som kommer fra Kort- og Billedafdelingen, fortæller om sabotagen og andre store og små begivenheder under besættelsen. Man kan finde billeder af modstandsfolk, af Den danske Brigade, af de allierede i Danmark, af

Det kongelige Bibliotek, fremvist 2 maj 95, kl. 15:03
Titel: Dreng med flag i lygtepæl, 1945.05.07
Negativ nummer: neg. 171379
Fotograf: Gregers Hansen
Billede idnummer: DH002533

[Forrige billede](#) | [Næste billede](#) | [Kun billede](#) | [Søg](#) | [Ordliste](#) | [Søgehistorie](#) | [Nulstil](#) | [Afslut](#) | [Hjælp](#)

webmaster: mbr@kb.bib.dk, last update: 25 april 1995

Eksempel fra et opslag i Billedbasen: Dreng med flag i lygtepæl, 7. maj 1945. Fotograf: Gregers Hansen.

Dagmarhus, af danskere, der vender hjem fra Sverige og billeder fra arrangementer afholdt af Danish Council i London, for blot at nævne nogle eksempler.

Fotografierne stammer bl.a. fra Aftenbladets arkiv, som Det kongelige Bibliotek modtog som gave i 1961. Her er en række billeder taget af fotografen *Gregers Hansen*, som var ansat ved Aftenbladet i årene 1944-46. Senere blev han leder af B.T.s redaktion i Århus. Men der er også fotografier af *Sven Türck*, som var en af 1930'ernes og 1940'ernes markante dokumentar- og reklamefotografer, af pressefotograf *C. Henriksen* fra Nationaltidende og mange flere. Blandt de 8.000 fotografier er der endvidere enkelte plakater og fotografier af andre tryksager.

Fotografierne er skannede og ligger i digital form i bibliotekets Billedbase, der er knyttet sammen med bibliotekets database REX, hvor man kan søge billeder om bestemte emner og dernæst få billederne fremvist på skærmen. Fremvisningen kan ske ikke blot på skærmen på de Mac'er, der er stillet frem i udstillings- og publikumsområderne på Slotsholmen, men på enhver Mac eller PC'er på Internet med WWW interface. Adgangen til denne tjeneste sker gennem Det kongelige Biblioteks homepage på internet. Adressen er: [http:// www.kb.bib.dk/](http://www.kb.bib.dk/)

Det er planen, at hele Det kongelige Biblioteks meget store og enestående billedsamling skal skannes og registreres på edb, således at billederne både bliver søgbare og direkte tilgængelige i hele landet og overalt i verden via Internet. Opbygning af Billedbasen er et af Kort- og Billedafdelingens helt centrale projekter i disse år. Billedbasen giver en meget væsentlig lettelse for brugere, der søger billeder. De behøver ikke længere at møde frem på biblioteket for at søge og gennemse billederne. Dette giver samtidig en arbejdslettelse for afdelingen.

Billedbasen er desuden et væsentligt bidrag til bevaringen af de originale billeder, idet det ikke længere er nødvendigt at gennembladre originalerne for at finde frem til de relevante motiver. Hertil kommer, at der findes en digital kopi af billedet. Billederne skannes og gemmes i en meget høj opløsning (lagringsformatet). De billeder, man ser på skærmen, har en væsentligt lavere opløsning, men svarende til den, normale gode farveskærme kan vise. Har man tilsluttet en laserprinter, kan man udskrive billederne på stedet, eller man kan downloade billedet til sin PC'er eller Mac. Der er selvfølgelig stadig mulighed for at købe en fotografisk kopi af originalen.

Billedbasen er et eksempel på, at Det kongelige Bibliotek også er et virtuelt bibliotek tilgængelig for enhver med passende udrustet arbejdsstation uanset, hvor vedkommende befinder sig.

I Billedbasen vil man også kunne finde henved 4.000 kobberstik fra Müllers Pinakotek, der er hovedstammen i den grafiske samling i Kort-og Billedafdelingen. Müllers Pinakotek viser aspekter af Danmarks og Norges historie før 1794. Blandt de mange kobberstik findes f.eks. et fornemt portræt af Frederik II, udført af den berømte kunstner Melchior Lorck i 1582. I nær fremtid vil man desuden kunne se Kort-og Billedafdelingens samling af H.C. Andersen portrætter.

Nye bøger

De danske nazister 1930-45. En forskningsoversigt

som Det kongelige Bibliotek har udsendt som nr. 29 i serien af *Specialhjælpemidler*, er historien om 50 års beskæftigelse med fænomenet nazismen i Danmark. Oversigten præsenterer samtlige fremstillinger og undersøgelser, der er udkommet siden befrielsen i 1945, fra de første rent fordømmende og udhængende, alle nazister var stikkere, psykopater og forbrydere, til de senere videnskabelige behandlinger med det systematiske og forklarende i centrum.

Oversigten kommer omkring de fleste af de væsentlige emner, der har været fremme i forbindelse med de danske nazister:

- deres rolle som brikker i den tyske besættelsespolitik
- deres andel af tysklandsarbejderne
- deres indsats som frivillige på Østfronten
- hvem var de egentlig? Kunne det være naboen?
- hvad var det for en politisk kultur og mentalitet, der holdt dem sammen?
- hvordan blev de behandlet af omgivelserne? Af antinazisterne og af statsmagten?
- holdningen til og behandlingen af dem under retsopgøret
- hvorfor blev nogle mennesker i det hele taget nazister?

Bogen er forfattet af forskningschef, dr. phil. John T. Lauridsen, som er i gang med en undersøgelse af DNSAP's virksomhed. Den giver et overblik over hele den nuværende danske nazismeforskning med henvisning til den omfattende, men meget spredte litteratur.

Som et tillæg bringes for første gang en præsentation af Det kongelige Biblioteks såkaldte "Nazisamling" på ca. 8.000 bind tysk nazistisk litteratur, som blev konfiskeret 1945-46. Samlingen er unik i Norden.

Erhvervelser

Boghistoriske samlinger

Breviarium Windeshemense. Schoonhoven [Fratres apud S.S. Michaellem in dem Hem], c. Kal. febr. [i.e. um 1. Februar] 1499. 4to.

Det kongelige Bibliotek fra dansk privateje erhvervet en ny inkunabel. „Inkunabel“ vil sige „vuggetryk“, en betegnelse som fra gammel tid bruges om bøger trykt til og med år 1500 som udtryk for, at de var trykt i bogtrykkerkunstens barndom. Den nye inkunabel er en liturgisk bog, *Breviarium Windeshemense*. Schoonhoven: [Fratres apud S. Michaellem in den Hem], c. Kal. Febr. [i.e. 1. februar] 1499, som blot kendes i 8 andre eksemplarer. Den er trykt i et lille trykkeri, som tilhørte Augustiner-Korherrene i klosteret St. Michael in den Hem udenfor Schoonhoven, en hollandsk by nær Gouda. Trykkeriet var oprettet i 1495, og man kender ca. 20 tryk fra inkunabeltiden derfra, hovedsagelig liturgiske bøger og opbyggelsesbøger, mange meget sjældne. Trykkeriet fortsatte sin virksomhed i de første årtier af 1500-tallet. Hidtil har dette trykkeri kun været repræsenteret i Det kongelige Biblioteks Inkunabelsamling med én inkunabel, en Tidebog [d.v.s. en bønnebog for lægfolk] fra c. 1500 (nr. 2940 sammen med 3508), af hvilken der idag kun kendes 2 eksemplarer. Det kongelige Biblioteks inkunabelsamling er den største i Skandinavien, og siden overbibliotekar H.O. Langes tid (1901-24) er der ved inkunabelanskaffelserne fulgt det princip at få så mange trykkerier fra inkunabeltiden som muligt repræsenteret med karakteristiske tryk. Økonomiske forhold har dog længe sat snævre grænser, og denne sjældne inkunabel har kun kunnet indgå i samlingen takket være overbibliotekar Jens P. Nyholms legat.

Brevianum er benævnelsen for den liturgiske bog, som indeholder ordningen for tidebønnegudstjenesten, den daglige andagt eller gudstjeneste, som findes i Den romersk-katholske Kirke udover højmissen. Tallet på 'Tidebønnerne' eller horae canonicae opgives forskelligt, men i reglen regner man dog med 8, fordelt således på døgnets timer: Matutin-Laudes kl. 3, prima (sc. hora) kl. 6, tertia kl. 9, sexta kl. 12, nona kl. 15, vesper kl. 18, Completorium kl. 21 og vigilia kl. 24. Tidebønnerne var opstået i klosterne og organiseredes i den tidlige middelalder af Benedict af Nursia, fra hvis orden (Benediktinerne) de bredte sig til alle andre ordner og større kirker med daglig kortjeneste. Siden 1435 skulle også enhver præst læse dem som privatandagt. Teksterne til tidebønnerne findes i breviaret, der som ovenfor nævnt

er den tekstbog, som indeholder ordningen for tidebønnegudstjenesten i alle dens bestanddele. Oprindelig brugtes en række forskellige håndbøger til hver enkelt del af gudstjenesten, og de oftest forekommende er: *Psalterium* d.v.s. de 150 Davids salmer, *antiphonarium* indeholdt vekselsange til messen med noder og *hymnarium* hymner, ofte forsynede med noder. *Lectionarium* indeholdt kirkeårets tekster fra evangelierne og bibelen iøvrigt, *homiliarium* var tekster og prædikener af forskellige kirkelige forfattere, hovedsagelig kirkefædrene og endelig var *legendarium* fortællinger om martyrerne liv. Gudstjenestens bønner fandtes i *sacramentarium*.

Med tiden opstod behovet for en mere lethåndterlig liturgisk bog, og af praktiske grunde begyndte man derfor i 1000-1100-tallet at samle forskellige bøger og i forkortet form indføje dem i een bog. Rom blev afgørende for udviklingen, da der her i begyndelsen af 1200-tallet skabtes et breviar, der var stærkt forkortet, samtidig med at gudstjenestens enkelte dele blev forenet til et organisk hele. I middelalderen var dette romerske breviars, *Brevianum Romanum*, indflydelse dog relativt begrænset, og det har hovedsagelig påvirket de enkelte breviarers formelle struktur, f.eks. gælder det læsestykkernes (lektionernes) længde. Man skulle nu ellers tro, at det internationale kirkelige fællesskab ville fremtvinge et for hele den romersk-katolske kirke påbudt breviar, men et sådant fandtes ikke i middelalderen; hvert stift og hver munkeorden havde sit. Selvom de forskellige breviarer stort set fulgte den samme vesterlandske tradition, møder man i detaljerne ofte særlige træk, f. eks. hvad angår lokale helgener.

Hovedindholdet af breviaret er de gammeltestamentelige salmer, som læses igennem på en uge og den øvrige bibel, som læses på et år. Breviaret hoveddele er: (1) Kalendarium, (2) Psalterium d.v.s. Davids salmer opdelt efter ugens bønnetider og forsynet med antifoner d.v.s. vekselsange etc., (3) Proprium de tempore d.v.s. de variable dele af gudstjenesten efter kirkeårets søn- og hverdage samt Kristusfester (Jul, Påske, Pinse etc.), (4) Proprium de sanctis d.v.s. de variable dele for helgenfester, (5) Commune sanctorum d.v.s. de for helgenfesterne ens dele, (6) Rubricæ generales d.v.s. liturgiske forskrifter.

Håndskrevne breviarer var almindelige i middelalderen, og flere er bevaret den dag i dag, også i Det kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling, men med bogtrykkerkunstens indførelse, da de kunne mangfoldiggøres ved tryk, er antallet af bevarede breviarer meget betragteligt forøget. I den store beskrivende katalog over inkunabler *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2. Auflage (1968ff), findes under breviarer registreret 417 forskellige tryk fra inkunabeltiden, mange kun bevaret i et enkelt

eller nogle eksemplarer. I Det kongelige Biblioteks inkunabelsamling er der med det nye breviarium registreret 26 breviarer, deraf er 4 unica. Ud over disse 4 unica er desuden 15 andre af Det kongelige Biblioteks breviarer grundlaget for beskrivelsen - helt eller delvist - i *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* og må således betragtes som „mønstereksemplarer“. [af forskningsbibliotekar, cand.theol. Ingrid Ilsøe]

Danske Afdeling

Nataly von Eschtsruth: *Lykkestjernen* (Feuilleton til 'Nordsjælland') Helsingør 1905. 486 s. Denne gribende roman har Det kongelige Bibliotek i forvejen i feuilletontryk fra Aalborg Stiftstidende og Vejle Amts Avis 1905, men nu kan det altså ses, at Eschtruth-feberer også bredte sig på Sjælland, omend lidt pinligt misforstået under navnevarianten 'Eschrulle'. Gave fra Harald Ilsøe.

Emile Gaboriau: *En Svindlerforretning. Social Skildring fra det andet Kejserdømmes Tid*. I: Straamanden- II: Tolv Millioner. Dags-Telegraphens Feuilleton. Kbh. 1875. Ialt 974 s. Gave fra Harald Ilsøe.

Håndskriftafdelingen

En lille samling breve og papirer fra forfatteren Kjell Abell.

En samling breve fra komponisten Carl Nielsen til Vera og John Michaelsen.

En lille samling breve, personalia og fotografier efter filosofen Kort Kristian Kortsen.

En samling efterladte papirer fra forfatteren Hans Ahlmann.

Et manuskript, *Notes & Quotes* af forfatteren Dan Turell.

En samling efterladte papirer efter forfatteren A.J. Gejlager.

En samling breve fra diverse kulturpersonligheder til forlæggerne P.G. Philipsen, Ernst Bojesen, Peter Nansen og Georg Johan Hansen m.fl. 1840-1924.

En lille samling manuskripter med diverse causerier fra Viggo Barfoed.

En dagbog fra litteraturhistorikeren Paul Rubow.

Manuskriptet til romanen *Vejen til Lagoa Santa* af Henrik Stangerup.

En samling efterladte papirer fra forfatteren Axel Breidahl.

En lille samling breve, manuskripter m.m. fra Gyrithe Lemcke, Johan Henrik Lemcke og Hans-Henrik Lemcke.

Iøvrigt har afdelingen erhvervet en række andre samlinger og enkelte breve og manuskripter fra blandt andre Jens Baggesen, Sophus Bauditz, Christian Bernsdorff,

Vilh. Bergsøe, V. Bissen, Edvard Brandes, Georg Brandes, Harald Brix, Holger Drachmann, Gustav Esmann, Emma Gad, J.P.E. Hartmann, Emil Hartmann, J.L. Heiberg, Betty Hennings, Anker Kirkeby, B.S. Ingemann, Betty Nansen, Peter Nansen, Nis Petersen, Louis Pio, Carl Ploug, K.L. Rahbek, Helge Rode, Martin Andersen Nexø, Chr. Richardt, Dan Turell.

Opmærksomheden henledes på, at nogle af nyerehvervelserne af forskellige årsager må holdes utilgængelige indtil videre.

Kort- og Billedafdelingen

En samling portrætter og gruppebilleder af danske og udenlandske forfattere og forlagsfolk m.v. Fra Jespersens og Pio's Forlag.

En stor samling portrætter, gruppebilleder og topografiske billeder hidrørende fra journalist Charles Kjerulfs samling.

En stor samling danske og udenlandske postkort. Fra fru Inger Rasted, via Bo Rasted.

Et master videobånd med Bjørn Ochsner. Fra Flemming Berendt, Dansk Fotohistorisk Selskab.

En større samling personalefotos m.v. fra Universitetsbibliotekets 1. Afdeling, (nu Det kongelige Bibliotek), endvidere bl.a. en akvarel, usigneret og udateret, tilskrevet H.G.F. Holm ("Fattig-Holm") af sneglegangen i Rundetårn i.d for indgangen til Universitetsbiblioteket på Trinitatis loft.

2 album samt en mindre samling billeder med relation til familien Tutein. Fra Anna-Sophie Tutein-Langfeldt.

En større samling fotos, fotograferet af Viggo Rivad, bl.a. portrætter af danske kunstnere, optagelser fra ind- og udland samt et eksemplar af: *Images a la Sauvette. Photographies par Henri Cartier-Bresson*, Paris 1952. Fra Viggo Rivad.

15 fotos: Sankt Hans Aften. Bålafrændingspladsen, København 1990. Fra Henrik Brahe.

Der er i perioden tillige erhvervet fotografier taget af følgende fotografer:

Henrik Brahe, 3 fotografier, farve polaroid transfer DNA still-life og Skrumpehoved I og II. 1994.

Mads Gamdrup: 10 farvefotos efter farvenegativ fra serien: Land.

Nicolai Howalt: 3 s/h fotos fra serien Anders & Julius, 1994.

Joachim Koester: 1 farvefoto, 1994 (Untitled, Gentofte bibliotek/The Birds).

Nick Waplington: 3 farvefotos fra serien: Living room prints, ca. 1993.

Besøg

6. april 1995 havde Det kongelige Bibliotek besøg af overbibliotekaren for Nationalbiblioteket, Bhutan.

26. april og 17. maj 1995 havde Kort- og Billedafdelingen besøg af Kastrupgårdsamlingens Venner, hvor førstebibliotekar Ingrid Fischer Jonge orienterede om grafik og fotografi i samlingen

I maj 1995 gæstede et hold på 14 konservatorer fra Göteborgs Universitet, Institutionen för Kulturvård, Boghistoriske Samlinger, hvor forskningsbibliotekar Ruth Bentzen foreviste en række særprægede værker fra samlingen.

17. maj 1995 besøgte en gruppe fra konferencen Kortdage 1995 Kort- og Billedafdelingen, hvor Kortsamlingens personale viste seværdigheder fra samlingen.

2. juni 1995 besøgte Kort- og Billedafdelingen af et hold medarbejdere fra Malmöhus, der fik forevist eksempler på fotohistoriske billeder.

8. juni 1995 havde Det kongelige Bibliotek besøg af forskningsminister Frank Jensen, IT-politisk direktør Peter Lorentz Nielsen, informationskonsulent Inge Berg Hansen og chefkonsulent Søren Skaarup, Forskningsministeriet.

12. juni 1995 besøgte Det kongelige Bibliotek af kultur- og presseråd Uffe Andreassen, Den danske ambassade, Paris.

15. juni 1995 besøgte Kort- og Billedafdelingen af gæster fra Spejdermuseet, der blev orienteret om billedregistrering.

23. juni 1995 besøgte Det kongelige Bibliotek af trafik- og byplanborgmester Bente Frost, Københavns Kommune.

Udlån til udstillinger

Fra Kyst til Kyst, Middelfart Museum 15. maj - 20. sept. 1995. Lån fra Kort- og Billedafdelingen.

Besættelsen 1940-45, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, 4. maj - 3. sept. 1995. Lån fra Kort- og Billedafdelingen.

Småstat og stormagt, Proviantgården, 30. maj - 1. aug. 1995. Lån fra Danske Afdeling, Kort- og Billedafdelingen.

Carl Nielsens sange, Carl Nielsen Museet, 9. juni - 26. sept. 1995. Lån fra Kort-

og Billedafdelingen.

Stemmer fra 1864, Tøjhusmuseet, 24. juni - 24. dec. 1995. Lån fra Danske Afdeling.

Kort- og Billedafdelingen har derudover deponeret et eksemplar af Peter van Hemerts exlibris i Nationalmuseet i Brede.

Personalialia

Forskningsbibliotekar Henrik Dupont foretog 5.-27. juni 1995 en studierejse til en række kort- og billedsamlinger i USA.

Forskningsbibliotekar Jesper Düring Jørgensen deltog 20.-22. juni 1995 i sin egenskab af Det kongelige Biblioteks sikringschef i 1. *Regional Conference on Traffic in Stolen Works of Art in Central and Eastern Europe*, i Prag.

Forskningsbibliotekar Henrik Horstbøll holdt 5. april 1995 foredrag på Danmarks Biblioteksskole om *Veje til dansk politisk begrebshistorie*.

Førstebibliotekar Ingrid Fischer Jonge deltog 7.-10. juni 1995 i *Biennalen* i Venedig.

Forskningsbibliotekar Bo Foltmann var 3.-7. april 1995 på tjenstligt besøg på Statsbiblioteket og Erhvervsarkivet i Århus med henblik på indsamling af materiale vedrørende Carl Nielsen Udgaven.

Førstebibliotekar Grethe Jacobsen deltog 28. april 1995 i *The Second meeting of the EROMM Steering committee* på Det kongelige Bibliotek i Haag; er beskikket medlem af Kulturministeriets tidsskriftstøtteudvalg i perioden indtil udgangen af 1997; forsvarede 30. juni 1995 afhandlingen *Kvinder, køn og*

købstadslovgivning 1400-1600 for den filosofiske doktorgrad på Odense Universitet.

Forskningsleder Niels Martin Jensen deltog 3.-9. april 1995 som foredragsholder *Carl Nielsen und Rued Langgaard - Gegensätze in der dänischen Musikgeschichte*, i symposiet *Die Musik zwischen beiden Weltkriegen und Slavko Osterc* i Ljubljana; holdt 8. juni 1995 foredrag *Musiklandschaft Ostseeraum zur Zeit Bachs* ved den 70. Bachfest i Rostock.

Fagreferentvikar Christian Kaatmann deltog 21.-13. april 1995 som Det kongelige Biblioteks repræsentant i Dansk Historisk Fællesråds repræsentantskabsmøde på Hornstrup Centret ved Vejle, og gav en kort orientering om bibliotekets service-niveau under byggeperioden.

Afdelingsbibliotekar Bodil Koch er pr. 1. april 1995 ansat som varig leder (førstebibliotekar) af Udlånsafdelingen.

Direktør Erland Kolding Nielsen deltog 3. april 1995 i LIBERs Executive Board på PICA i Leiden, Holland; holdt 15. maj 1995 foredrag på den Internationale Workshop om Research Techniques in Photographic Conservation på Det kongelige danske Kunstakademis Konservatorskole, Køben-

havn, om *Bevaring af Det kongelige Biblioteks fotografiske samlinger*; deltog 18.-20. maj 1995 i Nordisk Rigs- og Nationalbibliotekarmøde på Bibliothèque Sainte Geneviève, Paris, i anledning af Bibliothèque Nordique's 75-års jubilæum; deltog 24.-28. maj 1995 i internationalt seminar om *Libraries and Modern Society* i St. Petersborg i anledning af Ruslands Nationalbiblioteks 200-års jubilæum; holdt 1. juni 1995 foredrag om *Nationalbibliotekets kulturelle opgaver* på Norsk Biblioteksforenings seminar over temaet *Nasjonallibroteket - Hva skjer i Europa? Hvor står Norge? - Hvad vil vi?*, i Oslo; deltog 7. juni 1995 i indvielsen af den nye biblioteksbygning på Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole til Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek; holdt 22. juni 1995 festtalen for årets kandidater og bibliotekarer, D.B., om *IT - revolutionen i bibliotekerne i 90'erne - og dens perspektiver*, ved Danmarks Biblioteksskoles årsafslutning.

Overbibliotekar Karl Krarup deltog 10. maj 1995 i møde *Præsentation af Kulturnet Danmark*, på Nationalmuseet; deltog 16.-17. maj 1995 i Kulturministeriets konference med temaet *Kulturen i INFO-Samfundet* i Ebeltoft; deltog 13. juni 1995 i ICL's informationsmøde om ALEPH i Ballerup.

Forskningschef John T. Lauridsen holdt 28. april 1995 et oplæg om *Kommunearkiver og lokalhistorisk forskning* på Arkivforeningens, Stadsarkivarforeningens og Sammen slutningen af lokalhistoriske Arkivers seminar på Odense Rådhus om kassation af kommunearkiver; holdt 16. maj 1995 på Dansk Arkivselskabs møde foredraget *Hitlers lær-*

linge i Danmark. Nationalsymbolik og oldtidsminder; deltog i maj og juni i P1' radioudsendelse *Den nationale værdighed*, om de danske nazister.

Seniorforsker, mag.art. Poul Lübcke, er pr. 1. maj 1995 ansat som fagreferent i filosofi.

Fg. afdelingsleder Stig T. Rasmussen var 12.-19. maj 1995 på studierejse til Holland og deltog herunder i Middle East Librarians' Committee International's 17. årskonference 15.-17. maj på Universitetsbiblioteket i Leiden, og havde til konferencen skrevet et oplæg om *den danske orientalist Theodor Petreus (ca. 1630-1672)*, som studerede og arbejdede i Leiden i 1650'erne og 1660'erne; deltog 19.-22. juni 1995 i Nordisk Selskab for Mellmøst-Studier's tredje 3-årige generalforsamling og konference i Joensuu, Finland, og forelæste over *orientalistikkens historie i Danmark og Det kongelige Biblioteks orientalske samlingers tilblivelse og vækst siden bibliotekets grundlæggelse*. På generalforsamlingen genvalgtes han som det ene af to danske bestyrelsesmedlemmer.

Forskningsbibliotekar Erik Skyum-Nielsen holdt 5. april 1995 foredrag om *litteratur og kristendom* i "Teologisk Salon", Vartov; underviste 22. april 1995 på et kursus for norske litteraturkritikere, Institutt for Journalistikk, Fredrikstad; holdt 24. april 1995 foredrag ved Det kongelige Biblioteks bogseminar om *oversættelser til dansk i perioden 1850-1900*; ledede 18.-19. maj 1995 seminaret *Naboskap eller slektskab?* om dansk/norsk samtidslitteratur på Hald Hovedgård; holdt 26. juni 1995 foredrag om

dansk/norsk samtidslitteratur på sommerkursus for norske universitetsstuderende på Schæffergaarden, Gentofte.

Førstebibliotekar Annika Salomonsen besøgte 21. april 1995 Nationalbiblioteket i Prag; deltog 14.-16. juni 1995 i den årlige konference arrangeret af European Automation Group (ELAG) i Trondheim.

Bibliotekar Bodil Østergaard-Andersen er valgt som suppleant i ARLIS-Nordens bestyrelse.

Afdelingsbibliotekarerne Lisbeth Hansen, Karen Høgsberg og Esther Skaarup og bibliotekarerne Connie Juul Jeppesen, Christa Nettermann, Lis Nielsen, Eva Rasmussen og Janne Sørensen deltog 16.-17. maj 1995 i DF's Tidsskriftinteressekrede's internatmøde *Biblioteksmaterialer - nu og i fremtiden*.

Forskningsbibliotekar Henrik Dupont og bibliotekar Inger Uldal deltog 16.-18. maj 1995 i *Kortdage 1995*. En konference arrangeret af Dansk Kartografisk Selskab og Dansk Selskab for Fotogrammetri og Landmåling.